

ANADOLU'NUN İLK YAZILI BELGELERİNDE BÜYÜ VE KEHANET*

Hakan EROL**

Öz

Bugün sayısı 23500'e ulaşmış Kültepe tabletleri içinde sadece sekiz adet büyü metni bulunmaktadır. Bazı araştırmacılar bu büyü metinlerinin okuma yazma öğrenen kişilerin alıştırma metinleri olduğunu ve okul metinleri içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Bu görüş büyü metinlerinin bazıları için geçerli olabilir ancak bu metinlerin genel itibarıyla profesyonel kâtipler tarafından yazıldığı ve amacına uygun olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Özellikle Kt 94/k 821 numaralı belge bir muska gibi kullanılmak üzere biçimlendirilmiş; tabletin üst kısmında, iple duvara ya da kapıya asmak için delikli bir çıkıntı yapılmıştır. Kültepe büyü metinlerinin hiçbiri Mezopotamya kaynaklarında ve sonraki Hitit kaynaklarında örneklerine sıkça rastlanan kara büyü ya da bağlama büyü gibi kötülük amaçlı büyülerden değildir. Büyüler çoğunlukla hastalıklara ve kötü cine karşı koruma amaçlı yapılmış pozitif büyülerdir. Dolayısıyla bunlar, günümüzde kullanımı halen devam eden her türlü kötülüklerle karşı yazılmış "muska" denilen nesnelere karşılaştırılabilir.

Anahtar Kelimeler: Eski Asur Devri, Kültepe Tabletleri, büyü, büyücülük, kehanet, kâhinlik

Abstract

Incantation and Oracle in the First Written Documents of Anatolia

There are only eight incantation texts among 23500 Kültepe tablets. Some researches assert that these incantation texts were exercising documents belong to people who were trying to learn literacy, and should be accepted as school texts. This opinion can be suit for some of the incantation texts but it is clear that most of these texts were written by professional scribes and were used for their actual purpose. Especially, the text Kt 94/k 821 was shaped to use as an amulet. The tablet

* 1 Eylül-7 Eylül 2014 tarihinde Çorum'da düzenlenen IX. Uluslararası Hititoloji Kongresinde, "Kültepe Metinlerinde Büyü ve Kehanet" başlığı altında sunulmuş bildirinin genişletilmiş halidir.

** Yard. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, herol@ankara.edu.tr

has a hole on top to reeve a rope for hanging it on a wall or a door. Comparing to the dark magic or binding spell which are very common in Mesopotamian and later Hittite sources, none of these Kültepe incantations are vicious. These incantations are positive used as protection against illnesses and demons. Hence, these texts can be compared with objects called "amulet" which are still used against all kind of evil.

Keywords: *Old Assyrian Period, Kültepe Texts, incantation, witchcraft, oracle, prophecy*

Eski Asur Ticaret Kolonilerinin merkezi olan Kültepe'nin aşağı şehrinde yani *kārum* alanında resmi ya da resmi olmayan kazılarda ele geçen ve bugün dünyadaki birçok müzeye dağılmış çivi yazılı belgelerin sayısı 23500'e ulaşmıştır. Asurlu ve bazı yerli tüccarların evlerinde bulunan bu tabletlerin neredeyse tamamı, doğal olarak, tüccarların yazışmalarını, kayıtlarını, tutanaklarını, sözleşmelerini vb. içeren ticari içerikli şahsi belgelerdir. Bununla birlikte, çok az sayıda olsa da okul tabletleri, bazı idari belgeler, anlaşma metinleri, *limum* listeleri gibi ticari bir amacı olmayan tabletler de bulunmaktadır. Burada tanıtacağımız büyü metinleri de bu ticaret dışı belge gruplarından birisidir.

Kültepe'nin özel arşivleri Mezopotamya kaynaklarına¹ ve sonraki Hitit devri kaynaklarına kıyasla çok az sayıda büyü metni vermiştir. Bazı Asurologlar tarafından okul metinleri olarak değerlendirilen, ikisi henüz yayımlanmamış 8 adet büyü metni, *kārum* alanında, farklı tüccarlara ait arşivlerde ele geçmiştir.²

Belgelerden ikisi, bu metinlerde de olduğu gibi, çoğu zaman *mārat Anim* "Anum'un kızı" olarak adlandırılan Lamaştum ifritine karşı yapılmış büyüleri içermektedir. Mezopotamya mitolojisinde, öncelikli kurbanları henüz doğmamış ya da yeni doğmuş bebekler olan, düşüklerin ve bebek ölümlerinin nedeni olduğuna inanılan Lamaştum'un diğer sıradan ifritlerden daha yüksek bir konuma sahip olduğu ve çoğu zaman adının tanrı determinatifi ile yazıldığı görülmektedir (Black - Green, 2003: 142). Sonraki Mezopotamya kaynaklarında bu dişi demonun kötülükleriyle mücadele etmek için onun figürünün genellikle taş ve bronz levhalar üzerine işlendiği, bazen de küçük boyutlu metinleri içeren, kişinin boynuna ya da duvara asmak için bir çıkıntısı bulunan, büyüsel olarak koruyucu amaçlı yapılmış

¹ Eski Akkad, Eski Babil ve Eski Asur büyü metinleri ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Farber, 1981.

² Çok kırık durumdaki CCT 5, 50e'nin de bir büyü metni olduğuna dair görüşler bulunmaktadır.

çok sayıda tılsım ya da muska ele geçmiştir. Bu levhalarda Lamaştum, kükreyen aslanbaşı, eşekkulaklı, kıllıvücutlu, aslanpençeli, iki elinde birer yılan tutar ve göğüslerini bir köpek ve bir domuz yavrusuna emzirir şekilde tasvir edilmiştir (Michel, 1997: 58). Belgelerden ilki Kültepe'deki resmi Türk kazılarında önce bulunan BIN 4, 126'dır (von Soden, 1956: 142-143; Hecker, 2004: 64-65).

Belgenin tercümesi şöyledir:

BIN 4, 126³: ¹⁻⁷ O tektir! O ilahidir! O bir *geç* doğandır! O parlaklaştırılmıştır! O şeytandır! O kötüdür! O tanrının kızıdır! O (tanrı) Anum'un kızıdır! ⁸⁻¹³ Onun iyi olmayan düşüncesi ve fena nasihatleri yüzünden, babası Anum onu gökyüzünden yeryüzüne attı. ¹⁴⁻¹⁷ Onun iyi olmayan fikirleri ve asi nasihatleri yüzünden onun saçları çözülmüştür (*dağıniktur?*); giysisi yırtılmıştır (çiplaktır?). ¹⁸⁻²⁰ Doğruca tanrısı olmayana yaklaşmıştır (mutsuz birisine dönüşmüştür?). ²⁰⁻²⁴ Aslanın tendonunu (gücünü) gevşetmiş; çocuğun ve bebeğin tendonunu (gücünü) *zayıflatmıştır*.

Lamaştum demonuna karşı yazılmış diğer büyü metni ise 1994 yılı Kültepe kazılarında, Asurlu tüccar Şalim-Aşşur'un evinde ortaya çıkarılmış Kt 94/k 821'dir (Michel, 1997: 59-60; Hecker, 2004: 64). Bu belge, yukarıda değindiğimiz Lamaştum ifritini temsil eden levhalarda olduğu gibi, bir muska biçimine sahiptir ve üzerinde, içinden bir ip geçirilerek duvara ya da kapıya asılmasını sağlayacak bir çıkıntı bulunmaktadır. Biçimsel bakımdan Kültepe'de başka bir benzeri olmayan 22 satırlık metni içeren tablette Lamaştum demonunu temsil eden bir figür bulunmamaktadır. Bununla birlikte, bu tür muska biçimli Lamaştum levhalarının ilk örneklerinden olduğu söylenebilecek bu tablet, muska biçimli levhaların ortaya çıkışının en az MÖ 19. yüzyıl kadar eskiye dayandığını göstermektedir (Michel, 1997: 64).

Belgede şunları okuyoruz:

Kt 94/k 821⁴: O hiddetlidir! O korkunçtur! O tanrıçadır! O ışıltı parlaktır! O bir dişi kurttur! O Anum'un kızıdır! ⁵⁻⁸ Onun evi otların

³ BIN 4, 126: ¹ iṣ-t[é]-a-at e-lá-at ² a-pu-la-at ³ mu-uṣ-ta-ba-ba[?]-at[?] ⁴ ù-tù-kà-at ⁵ lam-na-at bu-un-tù ⁶ i-li-im ⁷ ma[?]-ar-tù / A-ni-im ⁸ a-na té-mi-ša lá dam-qí-[im] ⁹ ma-al-ki-ša ¹⁰ pá-ru-im A-nu-um ¹¹ a-bu-ša / iṣ-tù ¹² ša-ma-e / i-pu-ša-ší ¹³ qá-qá-ar-šu-um ¹⁴ a-na té-mi-ša lá dam-qí-im ¹⁵ ma-al-ki-ša sà-ah-i-im[?] ¹⁶ pé-ra-sà / wa-ša-ra-at ¹⁷ da-du-ša ša-ah-tù ¹⁸ a-na be-el lá i-li-im ¹⁹ i-ša-ru-um ²⁰ té-šé-er / šé-er-ha-an ²¹ lá-áb-i-im tù-ra-mi ²² šé-er-ha-an šú-ha-ri-im ²³ wa lá-i-im ²⁴ ta-ra[?]-šu[?]

⁴ Kt 94/k 821: ¹ e-za-at pu-ul-ha-at ² i-lá-at na-ma-ra-at ³ ba-ar-ba-ra-tum ⁴ ma-ra-at A-ni-im ⁵ i-na sà-sí-im ⁶ mu-ša-<<mu>>-bu-ša ⁷ i-na el-pé-tim ⁸ ru-ús[?]-ba-ša ⁹ eṭ-lá-am ¹⁰ ta-ká-lá ¹¹ ma-ra-am ar-ha-am ¹² ta-na-sá-ha-am ¹³ zi-ba-sú ša-hu-ru-tim ¹⁴ na-pu-šú-um

içindedir, onun *yatağı yoncaların* içindedir. ⁹⁻¹⁰⁾ Çevik genç adamı alıkoyar; ¹¹⁻¹²⁾ hızlı çocuğu zorla alır. ¹³⁻¹⁴⁾ *Kuyruğuyla* küçük çocuklara sertçe vurur. ¹⁵⁻¹⁶⁾ Yaşlılara bebek suyu (amniyotik sıvı) içirir. ¹⁷⁻¹⁹⁾ (Bu) büyü benim değil; büyüün beyi Ninkilil'in büyüüdür! ²⁰⁻²²⁾ Ninkarrak onu (büyüyü) attı ve onu ben aldım.

Yine 1994 yılı Kültepe kazılarında ortaya çıkarılan Kt 94/k 520 (Barjamovic-Larsen, 2008: 145-147) numaralı belge kötü bakışa yani nazara karşı yapılmış bir büyüü içermektedir. Bunun, Türkçede “kem göz” olarak adlandırılan, aslında evrensel olarak da kabul gören, birisinin bakışıyla karşısındakine nazar edeceği inancıyla yapılmış koruma büyüü olduğu söylenebilir. Kem göz ya da nazar inanışın ortaya çıktığı çekirdek bölgenin, başta Mezopotamya olmak üzere, Yakın Doğu olduğu ve buradan diğer kültürlere yayıldığı genel olarak kabul görmektedir. Buna rağmen diğer büyü ya da ritüel metinleriyle karşılaştırıldığında, kötü göze karşı yapılmış büyüleri içeren sınırlı sayıda çivi yazılı belge ele geçmiştir (Thomsen, 1992: 20).

Bugün bütün Yakınoğu'da kem göze yani nazara karşı başta genellikle mavi camdan yapılmış nazar boncukları olmak üzere at nalı, üzerlik otu, bazı hayvanların diş ya da kemikleri gibi nazarlıklar halen kullanılmakta ve bunların kem bakışın yol açacağı düşünülen uğursuzlukları ya da sorunları engelleyeceğine inanılmaktadır. Bir göze benzeyen bu boncuklar Antik Mezopotamya zamanından beri bilinmekte –bu dönemde genellikle damarlı akik taşı kullanılmıştır- ve bir tür koruyucu tılsım olarak görülmektedir (Thomsen, 1992: 26, n. 16).

Birkaç istisna dışında kötü gözle ilgili kaynaklar genellikle Sumercedir. Cadılığa, büyücülüğe karşı yapılan büyülerse genellikle Akadcadır. Kem göz, büyücülüğün de olduğu gibi, insanoğlunun bir işi olmakla birlikte, onun etkilerinin genellikle daha az zararlı olduğu düşünülmüştür. Kem göz gündelik sıkıntılara neden olmakla birlikte, genellikle insanın sağlığına yönelik önemli bir sorun yaratmadığı için gerçek bir tehlike arz etmez (Thomsen, 1992: 28).

Diğer Mezopotamya kaynaklarındaki büyülerle paralel şekilde, metnimizde de kem gözün sebep olduğu kötülükler ve talihsiz olaylar aktarılmaktadır. Buradaki kötü gözün hangi varlığa ait olduğu anlaşılammakla birlikte, fiillerin feminen formda çekilmesi bir cadiya ya da

tù-na-pi=iš ¹⁵⁾ *šì-bu-tum ta-ša=qí-a-<<me>>-am'* (met. im) ¹⁶⁾ *me-e bi-iš-ri-im* ¹⁷⁾ *šì-ip-tum lá i-a-tum* ¹⁸⁾ *šì-pá-at Ni-ki-li-il₅* ¹⁹⁾ *be-el šì-pá-tim* ²⁰⁾ *Ni-kà-ra-ak* ²¹⁾ *ta-dí-šì-ma* ²²⁾ *a-na-ku al-qé-šì*

kadın büyücüye işaret etmektedir. Mezopotamya kaynaklarında bunun genellikle kötü bir insana ya da düşmanına zarar vermek isteyen bir cadıya/büyücüye ait olduğu görülür. Ancak bazı Sumer büyülerinde bu kötü gözün bir hayvan ya da “ejderha” gibi bir canavar olduğu söylenmektedir (Thomsen, 1992: 25). Kötü göze karşı yapılmış bu Kültepe metnindeki büyüün günümüzde de nazardan korunmak için söylenen “elemtere fiş kem gözlere şiş; üzerlik çatlasın, nazar eden patlasın” benzeri ifadelerde halen varlığını koruduğu söylenebilir.

Metnin tercümesi şöyledir:

Kt 94/k 520⁵: 1-4) Ah göz! Göz! *alulutu*-(antimon) göz! Gerçekten kötü bir *birru*-hastalığı! Gerçekten alıp götürülmüş uyku! *Titreme!* 5-6) Adamın evinin bir araya getirilmiş (toplanmış) ocağını dağıttı. 7-8) Gürültülü evi bir enkaz yığını haline getirdi. 8-9) Aldı! İneği ahırdan aldı. 9-10) Koyunu sulama yerinden aldı. 11-12) Genç adamı duadan aldı. 12-13) Genç kadını danstan aldı. 14-15) Çocuğu dadının koynundan aldı. 16-17) Sen kötü gözsün. 17-19) Büyü benim değil, büyülerin efendisi Ea'nın büyüdür. 20-24) Sen Anum, Antum, Lahmum ve Durum, yeraltı ve onun (içinde) yatanlar tarafından lanetlendin ki geri dönemeyesin ve onu yakalayamayasın.

Şimdi tanıtacağım diğer büyü metni 1990 yılı Kültepe kazılarında ortaya çıkarılan Kt 90/k 178'dir (Michel, 2004; Hecker, 2004: 65-66). Belgede iki farklı büyü kayıtlıdır. Bunlardan ilki, 1-20. satırlar arasındaki, bir kadının doğumu sırasında, doğumu kolaylaştırmak için okunan şiirsel sözleri içermektedir. Metnin 20-23. satırlarında ise büyü metninin birçoğunda bulunan geleneksel büyü ifadesi kayıtlıdır. 24-33. satırlar arasındaki daha kısa olan ikinci büyü ise çok açık olmamakla birlikte tekrar tekrar “yeşil” kelimesi söylendiğinden, “safra” ile ilgili olabilir (Michel, 2004: 396).

Metnin tercümesi şöyledir:

⁵ Kt 94/k 520: ¹⁾ *e-nu-mi e-nu-um e-nu-um* ²⁾ *a-lu-lu-tum ki-ša bi-ru-um* ³⁾ *la-am-nu-um / ki-ša / ši-tum* ⁴⁾ *a-bi-ik-tum / ti-ru-um* ⁵⁾ *É a-we-lim / kà-nu-nam* ⁶⁾ *pá-hu-ra-am tû-sà-pi-ih* ⁷⁾ *bé-tám / ša-gi-ma-am / tí-li-šu* ⁸⁾ *ta-áš-ku-un / ta-hu-uz* ⁹⁾ *GU₄ i-na ú-ri-im ta-hu-uz* ¹⁰⁾ *UDU / i-na ma-áš-qé-e* ¹¹⁾ *ta-hu-uz / eṭ-lam / i-na* ¹²⁾ *sú-pu-im / ta-hu-uz* ¹³⁾ *wa-ar-da-tám / i-šu-wa-ri-im* ¹⁴⁾ *[i]a-hu-uz / šú-ùh-ra-Γam* ¹⁵⁾ *Γi-bu-ud / ta-ri-tim* ¹⁶⁾ *ta-hu-uz / e-nu-um* ¹⁷⁾ *la-mu-tum / a-ti / ši-ip-tum* ¹⁸⁾ *la i-a-tum / ši-pá-at* ¹⁹⁾ *É-a / be-el ši-pá-tim* ²⁰⁾ *ta-mu-a-ti / A-nam* ²¹⁾ *ù A-na-tám Lá-ah-ma-am* ²²⁾ *ù ΓDu¹-ra-am / er-ša-tám* ²³⁾ *Γù¹ na-i-li-ša / lá ta-tù=ri-ma* ²⁴⁾ *la ta-ša-bi-ti-ši-ni*

Kt 90/k 178⁶: 1-2) İnek! O bir inektir! *arahtum*, o bir *arahtum*dur. 3-5) Çabucak hamile kalır, çabucak doğurur. Su ağzından çabucak gider. 4-7) Burnuyla yeri kazar; kuyruğuyla evi süpürür. 8-10) Ana tanrıçanın kızlarına yedi (kez), yedi (kez) kimi göndereyim ve (şöyle) emredeyim: 11-14) Küreklerinizi ve sepetlerinizi alın ve *arahtum*-kanalının ağzını (met. kapısını) açın! 14-18) Eğer vahşi koç (gibi) bir erkekse; eğer vahşi *inek* gibi bir dişiyse (kız bebekse); eğer tanrısının reddettiği bir reddedilmişse (ölü doğansa) 18-20) incelsin ve bir asma yılanı gibi düşsün yere. 20-23) Büyü benim değil, büyüün ve sihrin beyi (efendisi) Nikkilil'in büyüüdür. Rahimlerin hanımefendisi *büyülesin*.

24-25) Yeşil! O yeşildir! Yeşil! O yeşildir! 26-28) Yeşil bahçelerin gölgesinde benekli bir keçi yayılmaktaydı. 29-30) Ona bir silah attım (fakat) onu yakalayamadım. 30-32) Ona bir çobandeğneği attım (fakat) onu yakalayamadım. 32-33) Ona bira ekmeği, kekik ve tuz attım. 33-34) (En azından) onun kökünü (bulunduğu yeri) değiştirdim.

Kültepe kazılarının başladığı 1948 yılında da iki büyü metni bulunmuştur. Bunlardan Kt a/k 611 (Veenhof, 1996) “kara köpeğe” karşı yapılmış bir büyüü içermektedir. Büyünün amacı, ana kervandan ayrılmış küçük ve savunmasız kervandaki insanları, muhtemelen mecazi bir anlam taşıyan, “kara köpeğin” saldırısına karşı korumaktır. Mezopotamya kaynaklarında köpeklerle karşı yapılmış birkaç büyü metni daha bulunmaktadır (Veenhof, 1996: 428; Hecker, 2004: 66). Hatta Eski Babil dönemine ait bir büyü metninin (BM 122691), uzanmış bir köpeğe karşı yapılmış büyüü içermesi ve seyahat eden yolculardan bahsetmesi bakımından metnimizle büyük paralellikleri vardır (Farber, 1981: 63).

Kısmen hasarlı durumda olan metnin tercümesi şöyledir:

⁶ Kt 90/k 178: ¹⁾ *ar-hu-um a-ra-ah* ²⁾ *a-ra-ah-tum ar-ha-at* ³⁾ *ar-hi-iš / ta-ri-i / ar-hi-iš* ⁴⁾ *tù-lá-ad ar-hi-iš / i-lu-ku* ⁵⁾ *ma-ú / i-pi-ša / i-na* ⁶⁾ *a-pi-ša / qá-qá-ra-am té-sú-úq* ⁷⁾ *i-zi-bi-ti-ša / ta-ša-bi-iš* ⁸⁾ *bé-tám ma-na-me / lá-áš-pur* ⁹⁾ *ú lu-wa-e-er a-me-er-ú-at ša-sú-ra-tim* ¹⁰⁾ *7 ú 7-ma / ma-ri-ki=na* ¹¹⁾ *ú ta-áp-šu-kà-ti-ki-na* ¹²⁾ *le-qé-a-nim-ma ba-áb* ¹³⁾ *a-ra-ah-tim ha-ba-tum* ¹⁴⁾ *hu-ub-ta / šu-ma / za-kar* ¹⁵⁾ *e-tù-da-ni šu-ma* ¹⁶⁾ *sí-ni-ša-at ša-pá-ra-ni* ¹⁷⁾ *šu-ma / sà-ak-pu-um / sà²-ki-ip* ¹⁸⁾ *i-li-šu / li-šé-lá-ma k[i²]-i* ¹⁹⁾ *ša-ru-ú / ki-ra-nim / li-i[m-q]ú-tám* ²⁰⁾ *qá-qá-ar-šu / ší-ip-t[um]* ²¹⁾ *lá i-a-tum ší-pá-at Ni-ki-l[i-il₅]* ²²⁾ *be-el ší-pá-tim / ú be-el tí-i-i[m]* ²³⁾ *be-[lá-at š]a-sú-ra-tim l[i-dí]* ²⁴⁾ *e-er-qú-um e-ri-iq* ²⁵⁾ *e-ri-qá-tum e-er-qá-at* ²⁶⁾ *i-ší-li / mi-iš-ra-tim* ²⁷⁾ *e-ri-iq-tim e-zu-um* ²⁸⁾ *ba-ru-ma-tum ta-ar-té=e* ²⁹⁾ *a-dí-ší-im kà-kà-a-am* ³⁰⁾ *lá a-ba-ra-ší / a-dí-ší-im* ³¹⁾ *ší-bi₄-r[a-a]m* ³²⁾ *lá a-ša-ab-ta-ší a-[d]i-ší-im ba-pi-ra=am* ³³⁾ *ha-šu-a-am ú [tá]-á-tám i-na* ³⁴⁾ *[š]u-ur-ší-ša šu-ba-al-ku-tu[m] uš-ba-al-k[i-s]i*

Kt a/k 611⁷: ¹⁻⁸) *damum damamum*. Siyah köpek tepede pusuya yatmış; (diğerlerinden) ayrı (düşmüş) kervanı bekliyor. Onun gözleri devamlı olarak yakışıklı genç adamı gözlüyor. ⁸⁻¹¹) Ea'nın kızlarına yedi (kez), yedi (kez) kimi göndereyim (ve şöyle diyeyim): ¹²⁻²¹) Akik kabınızı ve *hulālum* kap standınızı alıp gidin ve nehirde *temizleyin*. *Temiz su* [.....] *köpek* [.....] ²²⁻²⁴) Çık! Genç adam yerine geri dön (normal haline dön/iyileş)!

1948 yılında bulunan, küçük ebatlardaki diğer büyü metni Kt a/k 320 (Hecker, 1996) ise çok kırık durumda ele geçmiştir. Kamış ile ilgili bir büyüü içerdiği anlaşılmakla birlikte, kırık kısımlardan dolayı belgenin konusuna tam olarak nüfuz edilememektedir. Belgenin sağlam kısımlarından şunlar okunmaktadır:

Kt a/k 320⁸: Kamış ...? Kamışların varisi kamış; aşağıda yer onu çeker; yukarıda onun saçları çok bol olmuştur. [.....]

Son olarak, henüz yayımlanmamış iki büyü metni daha bulunmaktadır. Klass R. Veenhof'un yayıma hazırladığı Kt 91/k 502'de Eski Mezopotamya büyü literatüründe çok da aşına olmadığımız iki farklı büyü kayıtlıdır. Bunlardan birincisi “tencere” diğeri ise “kalp” adı verilen bir nesne ile ilgilidir. 1994 yılında bulunan ve G. Barjamovic tarafından yayıma hazırlanan Kt 94/k 429 ise Kt 90/k 178'dekine benzer bir büyüü içermektedir.⁹

Kültepe'de bulunmuş büyü metinlerinin genel özelliklerine bakılacak olursa, bu metinlerin neredeyse tamamının, ezberlenmelerini de kolaylaştıracak şekilde şiirsel bir üslupta kaleme alındıkları görülmektedir. Metinlerin genelindeki, benzer telaffuza sahip ve birbirleriyle kafiye oluşturacak kelimelerin kullanılmasıyla ya da aynı kelimeye ait farklı formların tekrar edilmesiyle kazandırılan şiirsellik özelliği, bunların birer dua gibi ezberlenerek gerekli durumlarda okunduklarını akla getirmektedir. Örneğin BIN 4, 126: 1-7. satırların Akadcası şöyledir: *išteat, ellat, appulat, muštabbabbat, utukkat, lamnat, buntu ilim, martu Anim*. Kt 94/k 821'de ise şunları okuyoruz: *ēzat, pulhat, īlat, nammarat, barbarātum, mārat Anim*. Kt

⁷ Kt a/k 611 ¹) *da-mu-um* / *da-ma-mu-um* ²) *kà-al-bu-um* ³) *ša-al-mu-um* ⁴) *i-ti-li-im* / *ra-bi₄-iš* ⁵) *ú-qá-a* ELLAT^{iam} ⁶) *pá-ri-is-tám* *et-lam₅* ⁷) *dam-qám* / *i-ta-na-áp=l[i-is]* ⁸) *e-na-šu ma-nam* ⁹) *lá-áš-pu-ur* ¹⁰) *a-na ma-ru-a-at* É=a ¹¹) 4[+3 ú 5+] 2-ma ¹²) [*kár-pá-tí*]-*ki-na* ¹³) *ša sà-am-tim* ú *ka-ni-ki=na* ¹⁴) *ša hu-la-li-im* ¹⁵) *li-qé-a-ma al-kà-ma* ¹⁶) *i-na na-ri-im* ¹⁷) [*kà-p*]u-*ra ma-i* [*e-lu-tim*] ¹⁸) [...n]a *kà-a[l-bi-im]* ¹⁹) [x x x]-*nim* [x x] ²⁰) [x x] x ²¹) [x x x x x] ²²) *ši-i et-lúm* ²³) [*a*]-*na iš-ri-kà* ²⁴) [*t*]ú-*ur*

⁸ Kt a/k 611: ¹) GÌ-mì GÌ [(x)] ²) GÌ *bu-uk-ru* ³) *a-pi-im* *ša-ap[?]-li-iš* ⁴) *er-ša-tum ú-ra-sú* ⁵) *e-li-iš* *ša[?]-ra-ta-šu* ⁶) *i-ha-ni-[ma]* ⁷) [x-x-(x)]-*ba-at* ⁸) [x-x-(x)]-*ze-e* ⁹) [x-x-(x)]-*[sî]-in*

⁹ Bu bilgiyi benimle paylaşan G. Barjamovic'e teşekkürlerimi sunarım.

90/k 178'in 29-35. satırlarında ise şu şiirsel ifadeler bulunmaktadır: *addīsim kakkām lā abārašši, addīsim šibirram lā aššabtašši, addīsim bappiram haššuum u tahtam, ina šuršīša šubalkutum ušbalkissi.*

Lamaştum demonuna karşı yapılmış iki büyü metni dışında bütün Eski Asurca büyüler, tek bir kelimenin farklı formlarının tekrar edilmesiyle başlamaktadır. Kt a/k 611'daki büyü, *damum damāmum*; Kt 90/k 178'daki büyüler, *arhum arah arahtum arhat* ve *erqum ēriq eriqqātum erqat* ikilemeleri ile başlamaktadır. Bunların dışında, Kt 94/k 520 *ēnumi ēnum ēnum* ve yayımlanmamış Kt 91/k 50'deki büyüler, *diqqarumi diqqarum* ve *libbumi libbum* şeklinde, Mezopotamya kaynaklarında olduğu gibi, büyü metinlerinin birçoğunda görülen *-mi* bağlacının kullanıldığı kelimelerle başlamaktadır. Bütün bu büyülerin başlangıç formları, günümüz sihir dünyasındaki *abarakadabra* ya da *hokus pokus* gibi büyü ya da sihre başlamadan önce yapılan girizgâh sözlerini çağrıştırmaktadır (Michel, 2004: 401).

Diğer dönemlerde olduğu gibi, Kültepe büyü metinleri de bir sözlü dini kültür unsuru olmaları ya da edebi değerleri dolayısıyla toplumun birçok bireyi tarafından ezbere bilindiğinden, bazı araştırmacıların ileri sürdüğü şekilde, okuma-yazma öğrenenler tarafından pratik yapmak için oluşturulmuş okul metinleri olarak da değerlendirilebilir. Dahası bu iddiaya, az sayıdaki bu metinlerin sadece Asurlu tüccarların evlerinde ve dağınık halde bulunmaları da delil gösterilebilir. Bu düşünce, Asur kralı İrişum'a ait kitabenin iki kopyasının da bulunduğu 1948 yılı arşivinde ele geçen, acemi kâtiplerce kaleme alındıkları izlenimini veren Kt a/k 320 ve Kt a/k 611 numaralı büyü metinleri için geçerli olabilir. Ancak belgelerin çoğunun usta kâtipler tarafından yazıldıkları ve örneğin muska biçimli Kt 94/k 821 numaralı metinde olduğu gibi, amaçlarına uygun olarak kullanıldıkları anlaşılmaktadır.

Kültepe büyü metinlerinin yarısında (Kt 91/k 502: 29-31;9 Kt 4/k 520: 17-19; Kt 94/k 821 ve Kt 90/k 178: 20-22), Mezopotamya kaynaklı büyülerin çoğunda görülen ve bir büyü geleneği haline gelmiş, *šiptum lā yattum, šipat Ea/Nikkilil bēl šipātum* "Büyü benim değil, büyü'nün efendisi Ea/Nikkilil'in büyü'südür." ifadesi kayıtlıdır. Gücün sahibi olan ilahi varlık değişmiş olsa da, bu ifade günümüze kadar korunmuş durumdadır. Özellikle Mersin yöresi Tahtacı Türkmenleri arasında rastlanmakla birlikte Türkiye'nin birçok yöresinde görülen, şaman geleneğinden gelen ebenin doğum sırasında, doğum yapacak kadının göbeğini eliyle ovarak "benim elim değil Fatma Ana'nın eli" sözünü söyleyerek işe başlaması (Ersoy, 2007: 68-69) bir tesadüf olamaz. Aslında bu durum, antik Mezopotamya'da çıkmış bir geleneğin zaman ve inanç sistemleri içinde değişerek günümüze kadar

ulaşmış bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Diğer taraftan “benim elim değil Fatma Ana'nın eli” ifadesinin Orta Asya Türkleri arasında “benim elim değil, Umay Ana'nın eli” şeklinde yaşaması (Ersoy, 2007: 68-69) kültürler arası etkileşime bir örnek olabileceği gibi, girişilen herhangi bir işlemin, olumlu sonuçlanması için, o kültüre ait inanç sistemi içindeki ilahi bir varlığa atfedilmesi, evrensel bir anlayışın sonucu olarak da değerlendirilebilir.

Görüldüğü gibi ele aldığımız Eski Asurca büyü metinlerinin hiçbirinde, büyüün yapıldığı aşamalarını gösteren ayinsel bir bilgi bulunmamaktadır. Dahası hiçbir Kültepe metninde “büyücü” anlamındaki *āšipum* terimine rastlanmamaktadır. Dolayısıyla Kültepe'deki Asur tüccar toplumunda bu büyü metinlerinin kullanımının, uzmanlık kazanılmış bir meslek olarak icra edilmesinden çok günlük yaşamda kullanılan bir uygulama olduğu söylenebilir (Barjamaovic-Larsen, 2008: 151). Bu büyü uygulamalarının, Mezopotamya kaynaklarında ya da daha sonraki Hitit kaynaklarında varlığını bildiğimiz, bağlama büyüsü veya kara büyü gibi kötü niyetlerle yapılan büyüler olmadığı; hastalıklara, kötü cine ya da kem göze karşı koruma amaçlı yapıldıkları görülmektedir.

Kültepe metinleri, büyü metinlerinde olduğu gibi, kâhinlik, falcılık, rüya yorumculuğu gibi konularda da çok az bilgi vermektedir. Mezopotamya ve sonraki Hitit kaynaklarından edinilen bu konularla ilgili zengin bilgilerle karşılaştırıldığında, 23 binden fazla çiviyazılı metin içerisinde, başlı başına kehanet ya da falcılık konularında yazılmış bir tek belge bile yoktur. Muhtemelen bunun nedeni Kültepe tabletlerinin herhangi bir dini ya da idari kurumun arşivine değil, tüccarların özel arşivlerine ait olmasıdır. Dolayısıyla genel anlamda kehanete dair az sayıdaki bilgilerimiz Asurlu tüccarların ya da ailelerinin yazışmalarındaki kısa ifadelere dayanmaktadır.

Kültepe'de bulunmuş, kadınlar tarafından gönderilen üç mektupta ve bir kayıta¹⁰ “kadın kâhin” anlamı verilen *šā'iltum* (CAD Š/I, 109b) kelimesi kayıtlıdır.¹¹ Özellikle mektuplar Eski Asur toplumunda kâhinlikle ilgili önemli ipuçları vermektedir. Bunlardan, Wahşuşana şehrindeki Bayan Zikrilka'nın Bayan Hatitum'a yazdığı mektup BIN 6, 93'te şunları

¹⁰ ATHE 57 numaralı bu kayıta şu ifade bulunmaktadır: ¹⁾ 13 GÍN 15 ŠE KÙ.BABBAR ²⁾ ù UDU KÍ *šī-ib-tim* ³⁾ *ša-i-lá-at Kà-ni-iš* “13 *šeqel* 15 *uṭṭatum* gümüş ve 1 koyun Kaniš kâhini yaşlı kadındadır.” *šā'iltum*, geçtiği diğer metinlerin tamamında Asur şehrinde iken sadece bu belgede Kaniš'te bulunmaktadır. Ancak metindeki ifadenin ⁽¹⁾ 13 GÍN 15 ŠE KÙ.BABBAR ²⁾ ù UDU KÍ *šī-ib-tim* ³⁾ *ša i-lá-at Kà-ni-iš* “13 *šeqel* 15 *uṭṭatum* gümüş ve 1 koyun Kaniš tanrıçasının *yaşlısı*” şeklinde de yorumlanabileceğini belirtmek gerekir (Kryszat, 2006: 105).

¹¹ Metinlerde kelimenin maskülen hali olan *šā'iluma* rastlanmamaktadır.

okuyoruz: ¹⁶⁻²³) Wahšuşana'ya geldiğimden beri beş defa hastalandım. Orada kadın kâhine sor ve haberin bana gelsin.”¹²

Asur'da oturan bayanlar Tarišmatum ve Belātum tarafından Pūšu-kēn'e yazılmış KTS 1, 25a'da ise şu ifadeler kayıtlıdır: ⁴⁻¹⁰) Puzur-İštar'ın ve Uşur-ša-Aššur'un kız çocukları ölümcül derecede hastadır. Senin tanrın (için) kâhin kadınlara gittik ve tanrı şöyle söyledi: “Benim adağımı bekletmeyin!”¹³ Bu pasajdan anlaşıldığı kadarıyla, *šā'iltum* yani kâhin kadın, gelecekte haberdar olmak isteyenlerle tanrı arasındaki iletişimi sağlayan, tanrının sözlerini ya da buyruğunu taşıyan bir araçtır.

Konuyla ilgili en önemli belge ise Asur'da ikamet eden bayanlar Tarām-Kübī ve Šīmat-Aššur'un İmdi-ilum'a yazdıkları TC 1, 5 numaralı mektuptur. Mektupta şunlar kayıtlıdır: ⁴⁻¹⁷) Burada kâhin kadına, falcı kadına ve (ölünün) ruhuna sorduk ki Tanrı Asur seni devamlı olarak uyarıyor. (Şöyle ki:) sen parayı seviyorsun (fakat) kendi hayatından nefret ediyorsun. Asur'da Tanrı Asur'u memnun edemez misin? Lütfen! Mektubu işittiğin zaman buraya gelip Tanrı Asur'un gözünü gör ve hayatını kurtar.¹⁴

Metinde kehanetine başvuru arasında *šā'iltum* dışında, sözlüklerde yine “kadın kâhin” anlamı verilen *bārītum*¹⁵ (CAD B, 112b) ile “ölünün ruhu, hayalet” anlamı verilen *ešemum* (CAD E, s. 397a) da bulunmaktadır. *šā'iltum* ve *bārītum* kelimelerinin arasındaki anlam farkı tam olarak yapılamamaktadır. Ancak *šā'iltumun* *šalum* “sormak, araştırmak” fiil kökünden türetildiği göz önüne alınırsa, geleceğe dair bilgiyi, KTS 1, 25a'da olduğu gibi, muhtemelen bir ruh aracılığıyla, ilahi varlığa sorarak edinen kâhini işaret ettiği düşünülebilir. *bārītum* kelimesi ise *barūm* “bakmak, görmek; incelemek” fiilinden türetilmiştir ve Mezopotamya kaynaklarında bu kelimenin maskülen formu olan *bārūm* mesleğine mensup kimseler, genellikle hayvan organı, sıvı, duman ya da unu inceleyerek kehanette bulunan falcılardır. Metinde, gelecekte haberdar olmak için “ölünün ruhu”na da danışılmış olması, “Mezopotamya kaynaklarında çok az rastlanmakla birlikte, *ša ešemmi* veya *mušēlū ešemmi* adında bir uzmanlık alanı da olan, nakromasi yani ruh çağırma uygulamasının Eski Asur devrinde ve toplumunda da olduğunu göstermektedir.

¹² BIN 6, 93: ¹⁶) *iš-tù a-na Wa-ah-šu-ša-na* ¹⁷) *a-li-kà-ni li-bi* ¹⁸) *[a]-dī ha-am-šī-šu* ¹⁹) *im-ra-aš* ²⁰) *a-ma-kam ša-il-tám* ²¹) *ša-li-ma* ²²) *té-er-ti-[ki]* ²³) *li-[i-kam]*

¹³ KTS 1, 25a: ⁴) *šú-ha-ra-tum ša Puzur-İštar* ⁵) *ú U-şur-ša-A-şur* ⁶) *im-ra-şu-ma mu-a-ti-iş* ⁷) *i-li-kà a-na ša-i-lá-tim* ⁸) *ni-li-ik-ma um-ma* ⁹) *i-lu-um-ma ik-ri-bé* ¹⁰) *lá tú-gá-i-a*

¹⁴ TC 1, 5: ⁴) *a-na-kam ša-i-lá-tim* ⁵) *ba-ri-a-tim ú e-té-me* ⁶) *nu-şu-al-ma* ⁷) *A-şur uş-ta-na-ad=kà* ⁸) KÜ.BABBAR *ta-ra-am* ⁹) *na-pá-áš-ta-kà* ¹⁰) *ta* (met. *za*)-*ze-ar i-na* ¹¹) *a-lim*^{ki} *A-şur ma-ga-ra=am* ¹²) *ú-lá ta-le-e* ¹³) *a-pu-tum ki-ma tu-pá-am* ¹⁴) *ta-áš-me-ú al-kam-ma* ¹⁵) *e-en A-şur / a* (met. *ba*)-*mu-ur-ma na-pá-áš-ta-kà* ¹⁶) *e-ti-ir*

¹⁵ Kelimenin maskülen formu olan *bārūm*'a Kültepe metinlerinde rastlanmamaktadır.

1992 yılı arşiv sahibi Şu-İştar, Kaniř'teki muhatabına yazdığı Kt 92/k 393 numaralı mektubunda, ismini vermediği bir Anadolu sarayında yaşadığı sıkıntılardan bahsederek ²²⁻²⁵⁾ Bugün, *kārum* beni bilgilendireceği yerde (*bana*) devamlı olarak yemin uygulanıyor. ²⁶⁻²⁷⁾ Üstelik (*baktırdığımız*) *fallar* (*da*) beni bilgilendirmiyor¹⁶ demektir. Belgenin 26. satırında kayıtlı *ú* işareti kâtibin hatası neticesinde *e* işareti yerine yazılmadıysa -ki bu durumda "meslektaşlarımız" olarak değerlendirilmelidir- Mezopotamya kaynaklarında sıkça karşılaşılan, hayvan iç organının ya da sıvıların incelenmesiyle yapılan "kehanet işlemi" anlamındaki *bārūtumun* (CAD B, 132a) Kültepe metinlerindeki ilk geçişi olduğu kabul edilebilir.

Sonuç olarak, Eski Asur toplumundaki kâhinlik uygulamaları hakkında Kültepe belgelerinin bize verdiği bilgiler, bir meselenin akıbetiyle ilgili duyulan kaygılar nedeniyle kâhine danışılmasından ibarettir. Aynı büyü metinlerinde olduğu gibi, kâhinin, falcının ya da ruh çağırıcısının gelecekte haberdar olmak için gerçekteştirdiği ritüellerden ve kullanılan malzemelerden asla bahsedilmemektedir.

Hiçbir yerli (Anadolulu) tüccarın arşivinde rastlanmayan, tamamı Asurlu tüccarların evlerinde bulunmuş büyü metinlerinin ve kehanetle ilgili ifadelerin hepsinin Mezopotamya kaynaklı olduğu açıktır. Dolayısıyla Asurlu tüccarların Anadolu halkının büyü veya kehanet geleneğinden ya da tam tersi, Anadolu yerlilerinin Asurlu tüccarların büyü kültüründen etkilenip etkilenmediklerini bilemiyoruz.

KISALTMALAR

ATHE	Kienast, B. <i>Die Altassyrischen Texte des Orientalischen Seminars der Universität Heidelberg und der Sammlung Erlenmeyer-Basel</i> , Berlin, 1960.
BIN 4	Clay, A. T. <i>Letters and Transactions from Cappodocia</i> , Babylonian Inscriptions in the Collection of James B. Nies 4, Yale, 1944.
BIN 6	Stephens, F. J. <i>Old Assyrian Letters and Bussiness Documents</i> , Babylonian Inscriptions in the Collection of James B. Nies 4, Yale, 1944.
CAD	Chicago Assyrian Dictionary

¹⁶ Kt 92/k 393: ²²⁾ *u₄-ma-am ki-m[a] kà-ru-um* ²³⁾ *uz-ni / pá-ta-i-im* ²⁴⁾ *ik-ri-ba-am* ²⁵⁾ *iř-ta-na-kà-an* ²⁶⁾ *ú ba-ru-ti-ni ù-za-ni* ²⁷⁾ *lá i-pá-ti ...*

- CCT I-VI Cuneiform Texts From Cappadocian Tablets in the British Museum, London
- KTS 1 Lewy, J. *Die Altassyrischen Texte von Kültepe, Keilschrifttexte in den Antiken-Musees zu Stambul, İstanbul, 1926.*
- TC 1 Contenau, G. *Tablettes cappadocienes du Louvre, TCL IV, Paris, 1920.*

KAYNAKÇA

- Barjamovic, G. ve Larsen, M. T. “An Old Assyrian Incantation against the Evil Eye”, *Altorientalischen Forschungen* 35/1, (2008): 144-155.
- Black, J., ve Green, A. *Mezopotamya Mitolojileri Sözlüğü, Tanrılar, İfridler, Semboller*, Çev. Necdet Hasgül, İstanbul, Aram, 2003.
- Ersoy, R. “Kadın Kamlar’dan Göçerevli Türkmenler’de “Ebelik” Kurumu’na Dönüşüm”. *Türk Bilig: Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 13, 2007: 60-71.
- Farber, W. “Zur älteren akkadischen Beschwörungsliteratur, *Zeitschrift für Ayyriologie* 71, 1981: 51-72.
- Hecker K. H. “Schultexte aus Kültepe”, *Nouvelles Assyriologiques Brèves et Utilitaires* (NABU) n. 1, 1996: 20-21.
- _____ “Rituale und Beschwörungen”, *Omina, Orakel, Rituale und Beschwörungen, Texte aus der Umwelt des Alten Testaments* (TUAT) Neue Folge 4, 2004: 61-127.
- Kryszat, G. “Herrscher, Herrschaft und Kulttradition in Anatolien nach den Quellen aus den altassyrischen Handelskolonien-Teil 2: Götter, Priester und Feste Altanatoliens”, *Altorientalischen Forschungen* 33/1, 2006: 102-124.
- Michel, C. “Une incantation paléo-assyrienne contre Lamaštum”, *OrNS* 66, 1997: 58-64.
- _____ “Deux incantations paléo-assyriennes, in J. G. (ed.), *Assyria and Beyond. Studies Presented to Mogens Trolle Larsen*, PIHANS 100, Leiden, 2004: 395-420.
- Thomsen, M. L. “The Evil Eye in Mesopotamia”, *Journal of Near Eastern Studies* 51/1, 1992: 19-32.
- Veenhof, K. R. “An Old Assyrian Incantation Against a Black Dog”, *WZKM* 86, 1996: 425-433.
- von Soden, W. “Eine altassyrische Beschwörung die Dämonin Lamaštum”, *OrNS* 25, 1956: 141-148.